

Den positionella lyckan

Jan Otto Andersson

Enligt den årliga mätningen World Happiness Report var Finland år 2024 världens lyckligaste land. Men hur görs denna mätning och vilken historia har den? Jan Otto Andersson skriver.

*Ja, renn nur nach dem Glück
Doch renne nicht zu sehr!
Denn alle rennen nach dem Glück
Das Glück rennt hinterher.
Denn für dieses Leben
Ist der Mensch nicht anspruchslos genug
Drum ist all sein Streben
Nur ein Selbstbetrug.*

(Bertolt Brecht, ur "Das Lied von der
Unzulänglichkeit",
från *Die Dreigroschenoper*)

*Ja, sök få lyckan fatt
men ta't i sakta mak,
för när man springer efter lyckan,
springer lyckan bak.
Alltför stora anspråk
det är livets tragedi.
Därför blir människans strävan
självbedrägeri.*

(Bertolt Brecht, ur "Visan om de mänskliga
strävandenas otillräcklighet", från
Toluskillingsoperan)

INKOMST, FÖRMÅGA ELLER LYCKA

Hur ska vi jämföra nationers välfärd? Var har invånarna det bästa livet? Vilka är lämpliga mått och hur ska vi använda dem för att styra utvecklingen i rätt riktning? Det här är frågor som engagerat världssamfundet sedan FN uppgjort så kallade utvecklingsagendor, mål som borde uppnås inom ett decennium eller ännu senare.

På 1950-talet blev BNP (bruttonationalprodukten), värdet av totalproduktionen och nationalinkomsten, det viktigaste måttet på utveckling och välfärd. I **W. W. Rostows** klassiska verk *Stages of Economic Growth*, med underrubriken *A Non-Communist Manifesto* (1960), indelades utvecklingen i fem faser, från "traditionellt samhälle" till "masskonsumtionssamhället". Det enda land som redan hade uppnått slutmålet var USA. Länderna i Västeuropa var på väg att uppnå det, medan fattigare länder antingen höll på att skapa för-

utsättningarna för en *takeoff* eller påbörjat *takeoff*-stadiet – en kort period av snabb ekonomisk tillväxt. Som Rostow såg det hade *takeoff* i Ryssland emellertid gått snett. *Takeoff*, det vill säga när flygplanet lyfter från marken, är det mest kritiska skedet under vilket en olycka lätt kan inträffa. Rostow tänkte inte på att hans föreställda flygfärd också borde avslutas med en landning. Stadieteorin i fem steg blev vägledande för USA:s utrikespolitik under **John F. Kennedys** presidentskap med Rostow som stabsmedlem.

Huvudrivalen Sovjetunionen ställde sig kritiskt till BNP som ett mått på utveckling och framhävde i stället tillväxten av den materiella produktionen. Man visade stolt upp den snabba expansionen av industriproduktionen, som kvantitativt kunde mäta sig med USA:s. Under sitt besök i USA drev **Chrusjtjov** med sina värdar: ”När vi hinner ifatt och går om er, skall vi vinka åt er.” Också **Paul Samuelson**, den ledande nationalekonomen på 1950-talet, var övertygad om att Sovjet skulle gå om USA på längre sikt.

1978 började Världsbanken publicera sin årliga *World Development Report*. Länderna indelades i tre kategorier, i huvudsak utgående från deras BNP per capita: industrialiserade länder (första världen), centralplanerade länder (andra världen) och utvecklingsländer (tredje världen). I täten låg nu Schweiz och Sverige, som hade gått om USA, vars BNP per capita var 7890 dollar. Sovjet låg klart efter med bara 2760 dollar, medan Kina med 410 dollar var urfattigt. Allra rikast i världen var emellertid Kuwait med över 15 000 dollar per capita. En handfull oljeexporterande länder fick därför tillhöra en exklusiv fjärde grupp.

Att BNP-måttet kom att få en så avgörande roll i rangordningen av länders välfärd passade nationalekonomerna. Det var ju de som kunde mäta det mesta i termer av pengar och dessutom säga något om orsakerna till ekonomisk tillväxt. Men nationalekonomerna visste att sambandet mellan BNP och välfärd var kontroversiellt. I BNP ingick en hel del sådant som ingalunda tydde på välfärd, samtidigt som mycket av det som är välfärds-

skapande inte alls fanns med i kalkylen eftersom det inte var prissatt. Man levde emellertid i tron att ojämlikheten ökade i samband med ett lands *takeoff*, men att den minskade när landet mognade till ett masskonsumtionssamhälle. Därför skulle tillväxten på sikt utjämna inkomstskillnaderna, det vill säga gynna alla. Det var också en allmän föreställning bland ekonomerna att miljöförstöringen följde en likadan omvänd U-kurva. På sikt var BNP-tillväxten bra även om den till att börja med kunde ha skadliga biverkningar.

Men BNP var ju bara ett medel, inte själva målet för utvecklingen. Kritiken mot att sätta den ekonomiska tillväxten i högsätet, i stället för att se vad den betydde för den välfärd och frihet som var de egentliga målen, kom att växa sig allt starkare.

Nationalekonomen och filosofen **Amartya Sen** var den som formulerade ett nytt begrepp och ett mått på ”mänsklig utveckling” som kom att vinna genklang i FN. I artikeln ”Equality of What?” (1979) framhöll Sen att det viktiga varken var vilka resurser vi har eller hur vi subjektivt känner oss, utan vilka förmågor – *capabilities* – vi besitter. Efter att ha belönats med Nobelpriset i ekonomi, sammanfattade Sen sina tankar i boken *Development as Freedom* (1999). Vår frihet är beroende av våra förmågor. Det räcker inte att vi äger en cykel. Vi måste också kunna cykla. Det måste finnas vägar att cykla på och vi måste också ha rätt att cykla – något som inte är självklart för kvinnor eller kastlösa. Det mått som utvecklades utgående från förmågebegreppet var indexet för ”mänsklig utveckling”, HDI. Sedan 1990 har United Nations Development Programme (UNDP) årligen publicerat *Human Development Report* i vilken HDI-måttet och olika vidareutvecklingar av HDI ingått.

HDI är det geometriska medeltalet av tre komponenter: hälsa, utbildning och levnadsstandard. Värdet kan teoretiskt röra sig mellan 1 och 0. I början av 1990-talet låg USA i täten, men sedan 1998 har Norge haft det högsta värdet, under de senaste åren ibland övertrumfat av Schweiz. Mer intressant än rangordningen är emellertid utvecklingen över tid.

I samtliga delar av världen har HDI ökat kontinuerligt från 1990 till 2022, men sedan stagnerat eller rentav sjunkit. Den mest framträdande ökningen har varit i Ostasien. För hela världen steg HDI från 0,60 till 0,74; Finlands HDI från 0,88 till 0,94 och Kinas från 0,48 till 0,79. Nederst finns till exempel Niger med en utveckling från 0,21 till 0,39.

UNDP har efterhand utvecklat flera mått som bygger på förmågebegreppet. Sådana är *Inequality-adjusted Human Development Index* (IHDI), *Gender Development Index* (GDI) och *Multidimensional Poverty Index* (MPI). IHDI beaktar att välfärden är högre ju jämnare den är fördelad. GDI visar hur skillnader i välfärd mellan könen utvecklats. MPI tar fasta på tio mätbara förmågor (eller villkor) för att övervinna fattigdom. HDI-familjens mått är de bästa indikatorerna på faktiska levnadsvillkor, men det har ifrågasatts om de också visar hur tillfredsställda med våra liv eller ”lyckliga” vi egentligen är.

Besläktat med HDI är ”bruttonationallyckan”, på engelska *Gross National Happiness* (GNH). Begreppet skrevs in i Bhutans konstitution 2008. GNH är ett sammansatt mått på hållbar utveckling och den kollektiva lyckan i en nation. Det ger stor vikt åt icke-ekonomiska aspekter. Utöver HDI:s tre komponenter – hälsa, utbildning och levnadsstandard – ingår faktorer som tidsanvändning, god samhällsstyrning, ekologisk mångfald och återhämningsförmåga, psykologiskt välbefinnande, samhällsgemenskapens vitalitet och kulturell mångfald.

De betydande framstegen inom den vetenskapliga lyckoforskningen, i kombination med det buthanska exemplet, inspirerade FN att år 2011 anta resolutionen *Happiness: Towards a Holistic Definition of Development*. Resolutionen inleds med frasen *Conscious that the pursuit of happiness is a fundamental human goal* (Medvetna om att strävan efter lycka är ett grundläggande mänskligt mål). Den framhåller att BNP inte är ett lämpligt mått för att avspegla lyckan och välfärden i ett land. Medlemsstaterna

uppmannas utveckla mätinstrument och politiska åtgärder som främjar lycka.

Samtidigt beslöt generalförsamlingen att stödja utgivningen av en årlig *World Happiness Report*. Avsikten var att följa hur lyckan utvecklades i olika delar av världen och att få fram politiska instrument för att främja det kollektiva välbefinnandet. Ansvaret för rapporten lades på *Wellbeing Research Centre* vid Oxfords universitet. De ledande forskarna har varit nationalekonomerna **John F. Helliwell**, **Richard Layard** och **Jeffrey D. Sachs**. *Gallup World Poll* har stått för datainsamlingen.

Det är *World Happiness Report 2024* som jag använder för att presentera hur lyckan i världen har utvecklats sedan den första rapporten utkom 2012.

EASTERLINS PARADOX

Den engelska upplysningsfilosofen **Jeremy Bentham** är känd för sin ”lyckokalkyl”, där lycka förstås som njutning och frånvaro av smärta – *pleasure and pain*. Principen kom att bli en grundbult i ekonomisk standardteori. Endast handlingar som ökade agenternas lycka (happiness) eller nytta (utility) är rationella och tillrädliga. Det var emellertid vanskligt att mäta njutning och smärta, varför monetära storheter som inkomst och konsumtion kom att få rollen som mått på välbefinnande. Man föreställde sig att ekonomisk tillväxt var en bra indikator på hur lyckan i samhället utvecklades.

Det framkom emellertid alltmer omfattande observationer av människors upplevda lycka. Intervjuare kunde fråga hur tillfredsställda med sina liv respondenterna var. De kunde rentav be dem gradera sin lycka på en skala från 0 till 10 – den så kallade Cantoril-stegen. Nu fick forskarna tillgång till mätbara storheter. Hur förändrades lyckan över tid? Hur påverkades den av olika faktorer, som den ekonomiska tillväxten?

Richard Easterlin var den första nationalekonomen som djupanalyserade lyckodata. Han studerade både individuell lycka och ge-

nomsnitt för nationer och fann att ju rikare individen eller nationen var desto lyckligare tenderade den att vara. Detta var helt i enlighet med förväntningarna. Både enskilda och nationer vill ju ha högre inkomster: det lönar sig för den enskilda att vara driftig och för nationen att öka BNP per capita.

Men så följde en annan observation. Trots att individernas eller nationernas inkomster växte, tycktes det inte ske någon ökning av lyckan över tid. En enskild person eller ett land som fick mera inkomster kunde få ett tillfälligt lyckotillskott, men detta upprätthölls inte på längre sikt. Det verkade som om högre inkomster inte ledde till en större lycka när allt kom omkring. Observationen kom att kallas "Easterlins paradox" och blev central för den fortsatta lyckoforskningen.

En lång rad nationalekonomer har genomfört statistiska analyser för att testa Easterlins resultat: kan det faktiskt var så att ekonomisk tillväxt inte medför ökad lycka? En tidskrift, *International Journal of Happiness and Development*, har sedan 2012 sysselsatt sig med den här frågan och kommit fram till att paradoxen är en illusion: ekonomisk tillväxt ökar faktiskt lyckan. Om den ekonomiska tillväxten är 5 procent per år kommer lyckan att öka med en enhet (på en tiopöngsskala) på 60 år. Det är resultatet av 199 tidsserier för 67 länder. (Veenhoven, R., & Vergunst, F. (2014). The Easterlin Illusion: Economic growth does go with greater happiness. *International Journal of Happiness and Development*, 1(4), 311–343)

Easterlin, som formulerade paradoxen 1974, har fortsatt att hålla fast vid sin tes – senast i en handboksartikel publicerad år 2022. Hur kan vi förklara att den genomsnittliga lyckan i USA snarare har sjunkit än ökat under sju decennier, trots en fortsatt ekonomisk tillväxt? Varför steg inte lyckan nästan alls – eller rentav sjönk – i länder som präglats av en mycket snabb ekonomisk tillväxt: Japan 1958–1987, Kina 1990–2015 eller Indien 1995–2019? Den korrelation mellan tillväxt och lycka som Veenhoven och Vergunst räknat ut beror enligt Easterlin på att de baserat

sig på korta tidsserier som bara visar ett samband mellan fluktuationer i BNP och lycka.

Easterlin har förklarat paradoxen på två sätt. Enligt det första beror lycka inte på den absoluta utan på den relativa nivån. Man jämför sig med andra och försöker upprätthålla åtminstone samma levnadsstandard som råder i omgivningen. Lyckan är positionell. Den andra förklaringen går ut på att vi anpassar oss till den högre inkomsten. Den blir normen för ett alldagligt liv, men innebär inte att tillfredsställelsen med livet nått en högre nivå.

RANGORDNING AV "LYCKAN" LANDSVIS

De årliga World Happiness-rapporterna uppmärksammas framför allt tack vare att länderna rangordnas på basen av hur "lyckliga" de är. Rangordningen bygger uteslutande på hur de slumpmässigt utvalda respondenterna svarar på en fråga, som på engelska lyder:

Please imagine a ladder, with rungs numbered from 0 at the bottom to 10 at the top. The top of the ladder represents the best possible life for you and the bottom of the ladder represents the worst possible life for you. On which rung of the ladder would you say you personally feel you stand at this time?

Frågan översätts till respondentens eget språk och har formulerats så att den förmodas förstås på samma sätt oberoende av språk och kultur. Det frågas alltså inte hur lycklig personen är, utan hur bra hans liv är i förhållande till det bästa och sämsta tänkbara. Svaret är ett heltal mellan noll och tio. Ett lands "lycka" är medeltalet för respondenterna och anges med tre decimaler. Landet får också ett ordningstal beroende på var i rankningen landet finns. Till exempel: 1. Finland 7,741, 72. Ryssland 5,785 och 131. Tanzania 3,871. För varje land anges också det intervall som landet med 95 % sannolikhet ligger: Finland 1–1, Ryssland 60–79 och Tanzania 127–133. Det går också att få den ländervisat rangordningen skilt för män och kvinnor och

för fyra olika åldersgrupper: unga (under 30 år), yngre medelålders (30–45 år), äldre medelålders (45–60 år) och gamla (över 60 år). Dessutom kan man få en rangordning enligt hur jämnt fördelad ett lands ”lycka” är.

Snarare än ”lycka” är det ”tillfredsställelsen med livet” (*life evaluation*) som mäts. I rapporten försöker man visserligen också mäta personernas positiva och negativa känslor med hjälp av ett tiotal frågor. Rangordningen av nationernas ”lycka” är emellertid enbart beroende på vilken siffra man i medeltal gett på Cantril-stegen. Då ordet ”lycka” väcker olika associationer hos olika människor har det i diskussionen om rangordningen ofta uppstått missförstånd och förvirring. Lyckligtvis är sambandet mellan positiva och negativa känslor och ”lycka” mätt på det här sättet mycket starkt. Jag kommer att i fortsättningen använda lycka enbart i betydelsen en siffra med tre decimaler på Cantril-stegen eller med ett ordningsnummer på rankinglistan.

Rankningen av länderna görs årligen på basis av genomsnittet av de tre senaste årens resultat. Därför sker det ganska små förskjutningar över tid. Rangordningen bygger alltså på tre gånger så många observationer som under det gångna året och blir därför mindre beroende av hurudant till exempel vädret eller den politiska situationen råkade vara när intervjuerna gjordes. Det förklarar delvis varför Finland år efter år har rankats som det lyckligaste landet.

De 10 lyckligaste länderna i världen

1. Finland 7,741
2. Danmark 7,583
3. Island 7,525
4. Sverige 7,344
5. Israel 7,341
6. Nederländerna 7,319
7. Norge 7,302
8. Luxemburg 7,122
9. Schweiz 7,060
10. Australien 7,057

Varje årsrapport innehåller mer djupgående analyser av någon aspekt av lyckoforskningen. I *World Happiness Report 2024* koncentrerar man sig på tre frågor som jag ska behandla i tur och ordning:

1. Hur har lyckan utvecklats över tid i olika delar av världen?
2. Hur har lyckan förändrats för olika åldersgrupper?
3. Har ojämlikheten i fråga om lycka minskat eller ökat?

Den första *World Happiness Report* utkom 2012. Den baserade sig på data inhämtade under åren 2006 till 2010. Det är nu möjligt att följa utvecklingen av lyckan i världen från perioden 2006–2010 till 2021–2023. Studien omfattar 134 länder och 10 regioner, som var och en kan sägas utgöra ett eget kulturområde: Västeuropa, Central- och Östeuropa, Ryssland och andra före detta republiker i Sovjetunionen (CIS-länder), Sydasiens, Sydostasien, Ostasien, Latinamerika och Karibien, Nordamerika och Australien, Mellanöstern och Nordafrika, samt Afrika söder om Sahara.

Tillfredsställelsen med livet – lyckan – för världen som helhet har varken ökat eller minskat. Däremot har utvecklingen för de enskilda länderna och regionerna varierat. Måttet på förändringen är skillnaden mellan lyckan 2021–23 och lyckan 2006–2010.

Den största ökningen har ägt rum i Central- och Östeuropa. I alla åldersgrupper har lyckan stigit med ungefär ett trappsteg. De ungas lycka är nu på samma nivå som i Västeuropa. Bland de länder i vilka lyckan stigit mest finns Serbien (+1,847), Bulgarien (+1,573), Lettland (+1,473), Rumänien (+1,313) och Litauen (+1,229).

Också i före detta Sovjetunionen har det skett betydande ökning: ungefär med ett trappsteg i alla åldersgrupper. Det gäller till exempel Georgien (+1,292), Armenien (+0,981), Uzbekistan (+0,970) och Kirgizistan (+0,885). Även Ryssland har haft en ök-

ning med ett halvt trappsteg, medan lyckan i Ukraina minskat (-0,216).

Den tredje regionen inom vilken lyckan ökat är Ostasien. I alla åldersgrupper har lyckan ökat - för de äldre har den stigit med ett helt trappsteg. Kina (+1,293) dominerar regionens utveckling, men också i Mongoliet (+1,134), Vietnam (+0,683) och Taiwan (+0,516) har lyckan ökat.

I Västeuropa, Sydostasien, Latinamerika och Afrika söder om Sahara har lyckan i stort sett varit densamma som när mätningarna påbörjades. Enskilda länder visar emellertid betydande ökning eller minskningar. I till exempel Afrika framstår Kongo-Brazzaville (+1,781), Togo (+1,255) och Benin (+1,099) som vinnare: Malawi (-1,062), Zambia (-1,002) och Botswana (-0,792) som förlorare. Lyckan i Afrika är fortfarande lägst, men Sydostasien har närmast sig denna bottenposition.

I Latinamerika är det Nicaragua (+1, 083) och Paraguay (+0,842) som klarat sig bäst, medan Venezuela (-1,255) och Colombia (-0,691) förlorat mest. Lyckan i regionen är ungefär på samma nivå som i Västeuropa. De unga i Latinamerika placerar sig nu lite högre än Västeuropas unga. I Sydostasien fäster man sig vid Filippinerna (+1,067), Vietnam (+0,828) och Indonesien (+0,759). Inget sydostasiatiskt land har en signifikant minskning av lyckan.

För Västeuropas del är det bara Portugal (+0,702), Island (+0,637) och Finland (+0,162) som har signifikanta lyckoförbättringar. Sämst har utvecklingen varit i Irland (-0,446) och Schweiz (-0,439). Lyckan sjönk i Danmark (-0,273) och Norge (-0,222), men var oförändrad i Sverige.

Lyckan har minskat i Nordamerika, Australien och Nya Zeeland. I synnerhet gäller det den yngsta åldersgruppen. Två av de allra största minskningarna i världen gäller USA (-1,057) och Kanada (-1,140). Också toppländerna Australiens och Nya Zeelands lycka har minskat, men inte lika mycket.

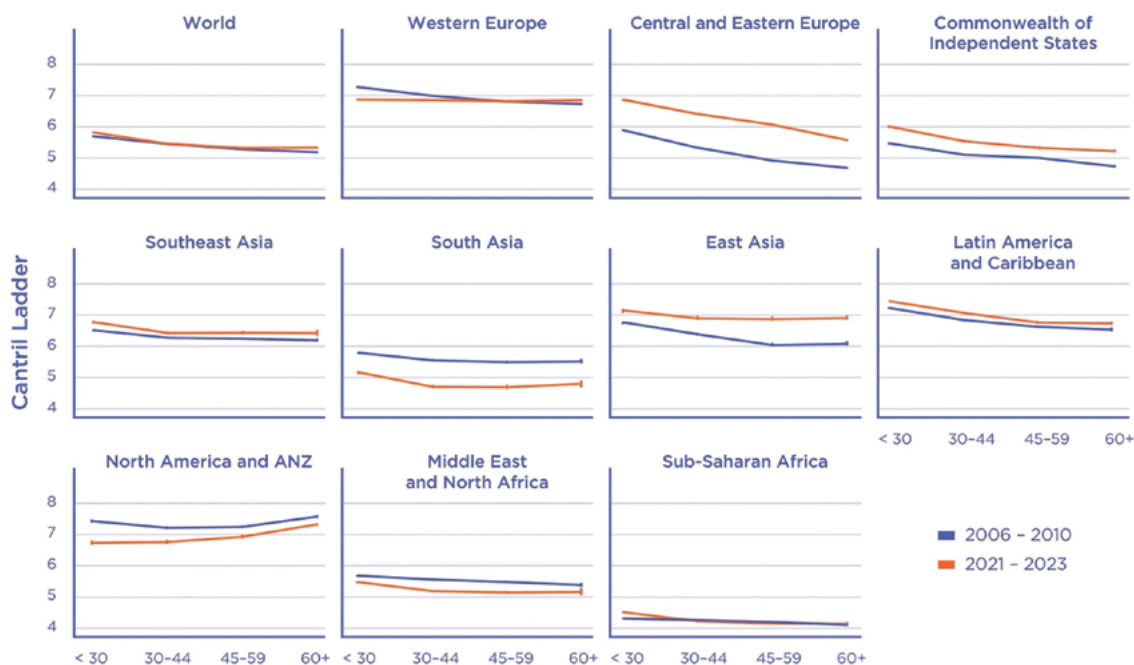
Den redan låga lyckan i Mellanöstern och Nordafrika har sjunkit ytterligare. Sämst har utvecklingen varit i Libanon (-2,502), Jorda-

nien (-1,162), Egypten (-0,992), Jemen (-0,918) och Tunisien (-0,787). Marocko (+1,845) är undantaget, med en betydligt förbättrad lycka.

Sämst har utvecklingen varit i Sydostasien; där har lyckan i alla åldersgrupper sjunkit med nästan ett trappsteg. Värst har det gått i Afghanistan (-2,534). Landet ligger nu sist i lyckorankningen av alla länder. Indien (-0,793), Bangladesh (-0,708) och Pakistan (-0,435) har alla drabbats av försämringar. Bhutan, som ju är känt för att sätta ”bruttonationallyckan” som mål, finns tyvärr inte med i rapporten. Landets egna GNH-index (mätt med en Cantril-stege) ökade från 0,756 till 0,781 mellan 2015 och 2022.

Att förklara varför utvecklingen varit sådan den varit i de enskilda länderna är ibland lätt. Krig, förtryck, ökad fattigdom och pandemin är faktorer som minskat lyckan. Rapporten koncentrerar sig på att studera hur lyckan har utvecklat sig åldersvis inom länderna, vilket ger lite bättre möjligheter att förstå variationerna mellan länderna.

FÖRÄNDRINGAR AV LYCKA MELLAN 2006-2010 OCH 2021-2023



Källa: <https://worldhappiness.report/ed>

UTVECKLINGEN ENLIGT ÅLDER OCH KÖN

Rapporten indelar respondenterna i fyra åldersgrupper: unga (under 30 år), yngre medelålders (30–45 år), äldre medelålders (45–60 år) och gamla (över 60 år). I stort sett följer de fyra åldersgrupperna samma förändring som landet i helhet, men variationen inom ett land i jämförelse med resten av världen kan vara betydande.

Ett sätt att studera utvecklingen är att utgå från den globala rankningen för de olika åldersgrupperna. Finland är ju nummer 1, men de unga kommer först på sjunde plats. De två medelåldersgrupperna är på första och de gamla på andra plats i den globala rangordningen. Motsvarande tal för Danmark är 2

(totalt), 5 (unga), 3 och 4 (medelålders) och 1 (gamla). De allra lyckligaste i världen är de gamla i Danmark (7,916) och Finland (7,912), de övremedelålders i Finland (7,903) och de unga i Litauen (7,759). I alla åldersgrupperna ligger Afghanistan klart sist.

De mest intressanta jämförelserna gäller de yngsta och äldsta åldersgrupperna. De fem nordiska länderna har de lyckligaste gamla, men ungdomarna återfinns på platserna 18 i Sverige och 20 i Norge. I Västeuropa, Nordamerika och Australien är det de unga som blivit olyckligare. I USA var skillnaden mellan generationerna särskilt stor: de gamla återfanns på plats 10 i världsrangeringen, men de unga först på plats 62, under länder som Guatemala och Moldavien. Också

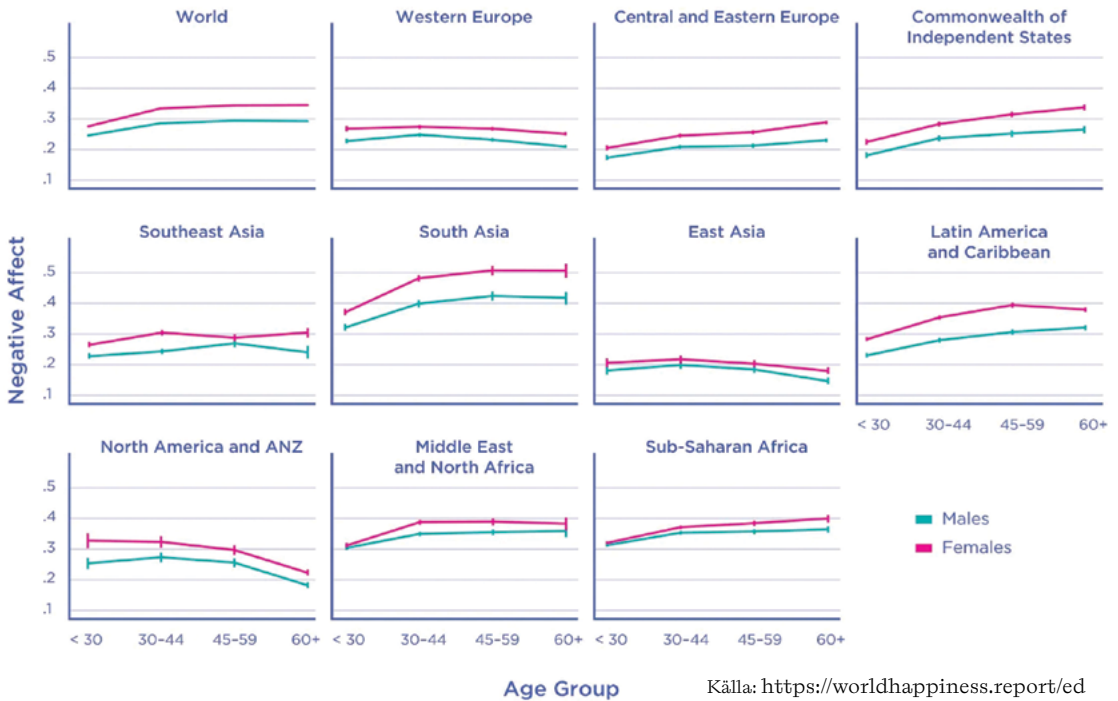
i Kina och Japan var det de unga som var olyckligast, medan de gamla var tillfredsställda med sina liv: platserna 79/30 respektive 73/36 i rankningarna.

Ordningen mellan åldersgrupperna är den motsatta i Central- och Östeuropa samt i Latinamerika och Karibien. Också i världen som helhet är det de yngre som är mer tillfredsställda med livet än de gamla. Här är några exempel på hur olika de yngsta och äldsta placerat sig globalt: Litauen 1/44, Rumänien 8/48, Serbien 3/54, Kroatien 14/80, Moldova 29/76, Bulgarien 40/90, Paraguay 37/83 och Ecuador 59/84.

I hälften av länderna tycks den så kallade U-kurvan gälla. De ungas och de gamlas lycka är högre än deras som befinner sig i medelåldern. Enligt rapporten är den bästa prediktionen för en vuxens lycka den uppmätta tillfredställelsen och emotionella hälsan under barndomen.

Globalt tenderar kvinnor att ha en högre tillfredsställelse med livet än männen. Lite oväntat är kvinnorna lyckligare än männen även i Sydasiens, Ostasiens, Latinamerikas och Mellanöstern. Trots att kvinnorna i allmänhet placerat sig högre än männen i fråga om livstillfredsställelse, har de betydligt fler negativa emotioner under dagen före intervjun. Som negativa emotioner räknas oro, sorg och ilska. De negativa emotionerna har ökat i världen som helhet. Undantagen är Ostasien, Nordamerika och Västeuropa – det är de regioner i vilka de ungas relativa position sjunkit i förhållande till de äldre. De positiva emotionerna – glädje, njutning och gjort något intressant – minskar med åldern, men över tid har de äldres positiva emotioner ökat. De positiva känslorna har ökat i alla åldrar i Central- och Östeuropa och i länderna i det forna Sovjet. De har sjunkit i Sydasiens, Nordamerika och Australien samt i Mellanöstern och Nordafrika. Som förväntat är emotionerna korrelerade med hur tillfredsställda respondenterna är på Cantril-stegen.

LYCKA I OLIKA ÅLDRAR, 2021-2023



OJÄMLIKHETEN I FRÅGA OM LYCKA HAR ÖKAT

Den globala ojämlikheten i fråga om lycka har ökat med drygt 20 procent sedan de första rapporterna. Det gäller nästan alla regioner och åldersgrupper. Ojämlikheten inom åldersgrupperna har ökat speciellt mycket i Afrika söder om Sahara, Sydostasien, Syd-asien, Mellanöstern och Nordafrika, Latinamerika samt länderna i det forna Sovjet. Det är bland de äldsta som ojämlikheten har ökat allra kraftigast. I Nordamerika och Ostasien har ojämlikheten bland de unga tilltagit. Endast i Europa har ojämlikheten hållits rätt oförändrad, såväl i Väst- som i Central- och Östeuropa.

Som allmän regel gäller att i länder med likartad genomsnittlig levnadsstandard är lyckan högre ju jämnare den är fördelad. Men lyckan är också jämnt fördelad i länder där så gott som alla är olyckliga. Det värsta exem-

plet är Afghanistan. Ojämlikheten är högst i världen i Latinamerika och Afrika, lägst i Europa och Nordamerika med Australien.

VAD GÖR ETT LAND LYCKLIGT?

Att Finland och de nordiska länderna klarat sig bra i rankingarna förklaras i rapporten med att de har en god levnadsstandard och en lång förväntad livstid med god hälsa. In-vånarna har någon de kan lita på om de råkar illa ut (*social support*) och de kan välja att vara och göra det de själva önskar (*freedom to make life choices*). Generositeten är någorlunda hög och korruptionen mycket låg. Island och Finland är i topp beträffande 'social support', den variabel som – vid sidan av inkomst och hälsa – verkar ha det största infl-ytandet på tillfredställelsen med livet. Finland, Sverige och Norge är högst rankade beträffande frihet att göra livsval, en mycket avgörande variabel. (Att Kambodja och Vietnam

också nådde den absoluta toppen i fråga om "frihet" väcker förvåning.) Danmark, Finland, Sverige och Norge (tillsammans med Singapore) upplever minst korruption. Hur korrumpert ett land är har ett stort förklaringsvärde. Av de sex variablerna är generositet den som har det lägsta förklaringsvärdet. Det gynnar Finland då vi kommer långt ner på listan (på plats 43) i fråga om donationer för välgörande ändamål.

I World Happiness-rapporten för 2023 finns en grundlig analys av vilken roll staten har för lyckan i ett land. Vilken är statens förmåga att driva in skatter, att leverera social service och att upprätthålla lagligheten? I rapporten talas om *fiscal, collective and legal capacity*. Viktigast är att undgå inbördeskrig och att motverka förtryck. Rapporten använder de här fem variablerna för att indela länderna i tre kluster:

1. Stater som styrs av det allmänna intresset (*common-interest states*)
2. Stater som styrs av särintressen (*special-interest states*)
3. Svaga stater (*weak states*)

I stater som styrs av det allmänna intresset är livstillfredsställelsen jämnast fördelad, ungefär ett steg högre än i stater som styrs av särintressen och ungefär två steg högre än i svaga stater.

De nordiska länderna framhålls som de bästa exemplen på stater som styrs av det allmänna intresset. Man kalkylerar hur mycket lyckan skulle öka i andra europeiska länder om de hade samma sociala samhörighet och tillit till myndigheterna som de nordiska. Resultatet vore en ökning som skulle föra dem nära det nordiska genomsnittet. Det är framför allt det höga förtroendet för staten och andra myndigheter som förklarar skill-

naden. Rapporten sammanfattar sin analys med att det viktigaste för ett lands lycka är att bygga en stat (*government*) som är trovärdig och väl fungerande samt att kulturellt bygga en gemenskapskänsla (*sense of community and unity*) mellan medborgarna. "Ensure that state institutions are of high quality, non-corrupt, able to deliver what they promise, and generous in taking care of citizens in various adversities" är rapportens slutkläm.

På det hela taget bekräftar lyckoforskningen Easterlins paradox. Det förefaller som om lyckan på längre sikt är konstant men positionell. Lyckan förändras märkbart i vissa länder eller åldersgrupper beroende på förändrade relativa positioner. I Väst har de äldres villkor förbättrats i förhållande till de ungas. Central- och Östeuropa har börjat komma i kapp Västeuropa, men ännu har inte lyckan nått de äldre generationerna. Sydasiens förlopp i förhållande till Ostasien. Men för världen som helhet tycks lyckan inte öka trots ekonomisk tillväxt och trots stigande förväntad livslängd. Stämmer den livsåskådning som tiggarkungen Peachum uttrycker i sången om de mänskliga strävandenas otillräcklighet? "Denn alle rennen nach dem Glück, das Glück rennt hinterher."

Kanske vi ändå inte ska ge upp. Olyckan är så omfattande i stora delar av världen att den kunde minska genom att elände, förtryck och krig motarbetas, utan att en sådan reduktion av olyckan skulle betyda en motsvarande lyckoreduktion i världens lyckliga länder. Det minsta vi kan göra är att se till att den globala uppvärmningen stoppas.

JAN OTTO ANDERSSON är nationalekonom, docent i internationell ekonomi, och har skött professuren i nationalekonomi vid Åbo Akademi under lång tid. Andersson har skrivit böcker och artiklar om kapital och nationalstat, imperialism, ojämnt utbyte mellan länder beträffande av arbete eller landanvändning, inombranschhandel, de nordiska ekonomiska och sociala modellerna, fordismens kris, EU:s ekonomiska modell, medborgarinkomst, en tredje rödgrön vänster, avväxt, det globala etiska trilemmat och orsaker till att Finland är ett lyckoland.